

entitats
catalanes
d'acció
social

la**confederació**

JORNADA

Acció comunitària als barris: agents
implicats i rol del tercer sector social

13 gener 2017
Palau Macaya, Barcelona

JORNADA | Acció comunitària als barris: agents implicats i rol del tercer sector | 13.01.2017

entitats
catalanes
d'acció
social

laconfederació

**Observatori
del Tercer Sector**

Document elaborat per l'Observatori del Tercer Sector

Pau Vidal / Montse Fernández / Adaia Alonso / Elisabet Pascual

Gener de 2017

Continguts

1. Benvinguda
 2. Participants
 3. Conferència marc: “Rellevància de l’acció comunitària als barris: perspectiva multiactor dels agents implicats”
 4. Taula rodona: “L’acció social i comunitària des de les entitats als barris”
 5. Diàleg: “Impacte socioeconòmic i de drets de l’acció comunitària als barris”
 6. Debat obert
 7. Dinàmica participativa
 8. Reflexions finals i cloenda
- Annex: Programa

1. Benvinguda

Teresa Crespo

"És important i guanyem tots si som capaços de fer les coses conjuntament [...] ens uneixen interessos comuns i el que volem sobretot és treballar pel benestar de la població"

Teresa Crespo

Teresa Crespo, presidenta d'ECAS, ha recordat que les experiències d'acció comunitària en el nostre entorn es remunten a l'època franquista amb la reivindicació dels drets de les persones resultat del moviment migratori intern. Amb l'època democràtica va arribar un sistema de serveis socials que ha proporcionat una atenció individualitzada generant un predomini del treball individualitzat per sobre de l'acció comunitària. Tot i això, aquesta última es pot considerar avui en dia una alternativa que pot donar sortida a problemes no resolts, entre ells, respondre a les problemàtiques col·lectives. Amb tot, l'acció comunitària no pretén substituir l'Estat del Benestar, sinó complementar-lo.

Quan parlem d'acció comunitària, cal fer algunes reflexions com ara la possibilitat de fer acció comunitària si no es parteix de la base de la gent i el barri. Per altra banda, és prou lliure el sector per actuar? Sabem potenciar els professionals del treball comunitari? La jornada busca donar respostes a aquestes inquietuds.

Joan Segarra

Joan Segarra, president de La Confederació, va posar l'accent en el rol del tercer sector social com a agent generador d'activitat econòmica i d'ocupació; i en la seva contribució al desenvolupament comunitari des de models de gestió propis de l'economia social. Va destacar també la voluntat transformadora del tercer sector, així com la seva vocació de servei públic, des d'una perspectiva de col·laboració públic-social en la provisió de serveis a les persones més vulnerables. A més, va posar de manifest que la pluralitat d'actors que actuen en el territori –cada-

–dascú des de la seva pròpia especificitat – aporta valor a l'acció comunitària i que, en aquest sentit, cal optimitzar tots els recursos dels què disposa la ciutat per combatre les desigualtats i donar resposta a unes necessitats socials cada cop més complexes. Finalment, va insistir en el compromís de La Confederació per seguir aprofundint en aquest àmbit i contribuir a l'articulació de propostes col·lectives a favor de la ciutadania més vulnerable.

“El tercer sector és un actor social i econòmic rellevant que, junt amb altres actors, contribueix sens dubte al desenvolupament comunitari de la ciutat”

Joan Segarra

Jordi Via

Jordi Via, comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària i Consum de l'Ajuntament de Barcelona, ha remarcat que l'acció comunitària està connectada amb aspectes rellevants del plantejament de les polítiques econòmiques. És clau, per una banda, entendre la importància de desenvolupar polítiques de caràcter socioeconòmic. Avui dia encara es diferencia entre polítiques socials i polítiques econòmiques, però s'ha de buscar una nova mirada a les intervencions des de la política en termes socioeconòmics.

Quan es parla de polítiques socioeconòmiques s'ha de fer des d'una idea d'intervenció en el desenvolupament local i fugint de la competitivitat. D'aquesta manera la comunitat és l'objecte i subjecte de la intervenció. És important que la solució a les necessitats d'un territori i àmbit determinat es puguin resoldre a partir dels propis recursos del territori.

“Jornades com les d'avui són importants en contingut i en procés”

Jordi Via

2. Participants

Conferència marc

Òscar Rebollo

Director del Servei d'Acció Comunitària de la Gerència de Drets de ciutadania, participació i transparència de l'Ajuntament de Barcelona. És també professor de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP).

Taula d'experiències

Anna Tomàs

Diplomada en Treball Social i psicòloga. A més té un postgrau en Salut Mental Comunitària. Des de l'any 1994 treballa en serveis de salut mental comunitària. Actualment és la directora assistencial de la Fundació Tres Turons.

Òscar Esteban

Politòleg. El març de 2016 es va incorporar com a director de la Fundació Tot Raval. Abans havia estat director general de la FaPaC (Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya) i secretari general de la Fundació Escolta Josep Carol (la fundació d'Escoltes Catalans).

Judit Font

Sociòloga i coordinadora de projecte de l'Ateneu Popular 9 Barris des de 2014. Ha treballat en projectes comunitaris relacionats amb migració i joves a Salt i Girona. És també professora associada en el Grau de Treball Social de la UdG, d'assignatures relacionades amb intervenció comunitària.

Jordi Ribas

Psicòleg social i activista a Guinardó Vol Espais. Cooperativista a El Cau de les Guineus SCC. Expert en economia solidària i desenvolupament comunitari. És soci fundador de l'associació APASSOS. Compta amb 18 anys d'experiència en disseny, gestió i execució de projectes d'acció social i comunitària. També és membre de la XES.

Diàleg

Montse Tohá

Directora de la Fundació IReS. La seva trajectòria professional al capdavant d'aquesta organització l'ha convertit en ponent habitual en taules de reflexió i jornades de divulgació al voltant de l'acció comunitària i la lluita contra els processos d'exclusió social. La Fundació IReS és entitat de referència de l'acció social, la recerca i la formació en el territori.

Anna Fernández

Participa a la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya. Durant més de deu anys ha coordinat campanyes d'economia solidària, finances ètiques i comerç just. Membre de la comissió social de Coop57. Ha coordinat diverses publicacions, com *Mirades globals per una altra economia*, i ha publicat *L'Economia Social i Solidària a Barcelona*. Politòloga especialitzada en relacions internacionals i cooperació al desenvolupament.

3. Conferència marc: 'Rellevància de l'acció comunitària als barris: una perspectiva multi-actor dels agents implicats', per Òscar Rebollo

"No tots els problemes individuals tenen respostes individuals. Hi ha problemes socials que només tenen respostes col·lectives, que incorporen una dimensió necessàriament comunitària en la seva resolució"

Òscar Rebollo

L'acció comunitària (AC) és una manera d'intervenir en la realitat que desperta cada vegada més interès, especialment entre aquells sectors de la nostra societat interessats en acompanyar transformacions socials de rellevància que desemboquin en la generació de millors condicions de vida per a la ciutadania. L'AC, amb tot, no és una metodologia enfocada exclusivament a l'assoliment d'objectius concrets, sinó que emfasitza especialment el procés a través del qual s'assoleixen els esmentats objectius. L'estratègia relacional, és a dir, la manera de relacionar-se amb i entre els altres, i de construir vincles socials, és present al llarg de cadascuna de les fases que donen forma a la intervenció desenvolupada a través de l'AC.

L'AC és un tipus d'intervenció que té en compte l'enfortiment de la comunitat i la seva implicació en la resolució dels problemes col·lectius. Això determina que, en paral·lel, la generalització de

l'AC en les propostes transformadores contribueix també a millorar la qualitat democràtica del país.

"Per a que la democràcia guanyi en qualitat necessitem institucions i procediments polítics, però també necessitem comunitat organitzada. [...] Necessitem una societat forta per a una democràcia forta"

Òscar Rebollo

Considerar la rellevància de l'AC als barris no és una tasca senzilla. De fet, és una qüestió que reclama un exercici previ de reflexió al voltant de di-

ferents aspectes que entren en relació amb aquesta estratègia d'intervenció. Òscar Rebollo planteja la seva intervenció posant damunt la taula els diferents interrogants al voltant dels quals és necessari interpel·lar-se abans de donar-hi una resposta definitiva.

1. Definició d'objectius

Quins són els objectius de la intervenció comunitària als barris? Quina o quines transformacions es persegueixen mitjançant l'AC?

En la nostra societat actual no existeix una única ni inqüestionable manera de situar-se davant la realitat. És per això que s'assumeix que les persones que posen en valor l'AC no necessàriament la pensen de la mateixa manera. Això implica que tant l'acció com la seva finalitat és diversa, segons sigui la raó de ser que la impulsa. Així doncs, s'accepta que el sentit de l'AC tampoc no és únic i que aquest fet comporta la necessitat de concretar la intencionalitat (o les intencionalitats) de la intervenció desitjada, en tant que aquesta determinarà, en bona mesura, el sentit últim de l'AC que es durà a terme.

Rebollo proposa interpel·lar-nos i definir, doncs, no tant el sentit de l'AC sinó, més concretament, els objectius que es persegueixen amb la proposta d'intervenció que es fa en el territori. Serà la precisió dels objectius de transformació el que finalment atorgarà un sentit o un altre a l'AC a desenvolupar.

* Estem buscant disminuir les desigualtats entre barris en una ciutat com, per exemple, Barcelona?

* Estem buscant millorar les oportunitats de la població que viu en aquest territori?

* Volem millorar les oportunitats de vida de la gent d'un barri en concret?

* Volem treballar des de nous models, o des de models alternatius de desenvolupament?

* Volem millorar la cohesió social? Volem pau social?

2. Diagnòstic

Quin diagnòstic es fa de les condicions en què es circumscriu la realitat en la qual es vol intervenir? La història transforma la realitat quotidiana dels barris en funció de les característiques i les condicions que defineixen el context social, polític i econòmic en què s'inscriu. Això determina que el sentit de l'AC sigui distint segons el temps i l'espai en què es pensa i es desenvolupa. És per aquest motiu que la contextualització de la realitat a intervenir també contribueix a dotar-la de sentit.

“Hi ha un sentit de la intervenció que no es pot construir de forma descontextualitzada. Per això també necessitem un element de diagnòstic sobre aquests barris”

Òscar Rebollo

L'estructura social que determina el funcionament quotidià de les nostres relacions es caracteritza pel predomini de l'augment progressiu de les desigualtats entre la ciutadania, per la precarietat, per altes taxes d'atur i de pobresa. A aquest context s'ha d'afegir una regressió clara en matèria de drets.

“El que és coherent amb aquesta estructura social és una comunitat dèbil, més aviat fragmentada, amb un capital social baix, amb molt aïllament”

Oscar Rebollo

Per coherència, resulta pertinent reflexionar al voltant de dues hipòtesis de treball que han d'orientar els elements a tenir en compte a l'hora de dur a terme l'exercici necessari de diagnòstic de la realitat a intervenir. Segons la percepció que es tingui sobre l'estat i les característiques de la comunitat, l'AC partirà d'una situació o d'una altra:

a) Pot ser que es consideri que existeix, de fet, una comunitat. En aquest cas, l'AC buscarà la manera més idònia de relacionar-se amb aquesta comunitat existent. El plantejament d'arrel es vincula a la recerca d'estratègies que facilitin els processos i els projectes d'aquesta comunitat, a la manera amb què se'ls pot donar continuïtat.

b) Si la hipòtesi de partida està alineada, en canvi, amb la idea que no existeix una comunitat, sinó que el que existeix és, més aviat, una comunitat molt feble o molt desestructurada,

el repte esdevé en conseqüència, precisament, construir comunitat.

El posicionament en una o altra hipòtesi de partida, la qual equivaldrà a donar un sentit o un altre a l'AC que es vol endegar, és una passa necessària. Avui existeixen recursos i mecanismes suficients per aprofundir en la realitat d'un territori. Això permet explicar les distintes dinàmiques comunitàries que s'esdevenen entre barris i tenir-les presents a l'hora de proposar-hi projectes comunitaris.

“Potser en un determinat territori, en un determinat barri, sí que hi ha una comunitat amb la qual és fàcil relacionar-se i construir perquè hi ha projectes, però segurament en d'altres contextos i territoris això no és tan evident. I el que ens trobem és, més aviat, molta feblesa en la dimensió col·lectiva, en els projectes col·lectius, en les associacions o entitats que hi pugui haver; molt d'aïllament”

Oscar Rebollo

3. Paradigma del canvi

Quines teories del canvi tenim per les transformacions que volem? Aquest interrogant implica el plantejament al voltant de les formes que prendrà la transformació que es persegueix mitjançant la intervenció desenvolupada. La reflexió al voltant de les possibles opcions en relació al canvi desitjat impulsaran valoracions al voltant del rol que ha d'assumir cada agent en relació a la transformació esperada.

Després de valorar els elements de contextualització, el següent interrogant que sorgeix és què s'entén per “construir comunitat” i què cal fer per construir-la. És a dir, quina és la teoria del canvi que orientarà la intervenció. La resposta a aquest interrogant no és l'explicació calcada a la qüestió sobre què és l'AC; més aviat és quelcom més complet que ha de permetre sintetitzar, més endavant, un argumentari que doni resposta a la segona pregunta (què és l'AC?).

“Construir comunitat pot entendre's com una acció per a facilitar projectes col·lectius construïts col·lectivament i afavorir elements d'organització col·lectiva i d'autoorganització”

Òscar Rebollo

Per això, Rebollo emfasitza la necessitat d'examinar la teoria del canvi des de la qual s'impulsarà una determinada intervenció d'AC ja que, en funció d'aquesta, les accions prendran diferents formes.

Considerar els tres aspectes bàsics assenyalats (definició d'objectius, contextualització i teoria del canvi) contribuirà a donar sentit a l'AC. Aquesta intervenció transformadora, que compta amb elevades dosis de relació interpersonal i construcció de vincles socials, ha de ser contrastada mitjançant la valoració d'indicadors que donin compte dels seus efectes.

La detecció en l'entorn de majors projectes col·lectius endegats col·lectivament i/o la posada en marxa d'un nombre creixent d'iniciatives

nascudes de l'autoorganització, han de servir com a indicadors per comprovar si la voluntat de creació de comunitat està funcionament exitosament. Aquest procés, amb tot, reclama comptar amb una sèrie de condicions que l'afavoreixin i que promoguin i reforcin la generació del vincle social, necessari per a l'impuls i la consolidació de projectes col·lectius, com ara espais de relació o temps per a la construcció de relacions i vincles perdurables.

La política pública d'acció comunitària

El desenvolupament de projectes i processos d'AC als barris reclama la implicació del màxim nombre d'actors del territori. Per a construir comunitat, la política pública d'AC de l'actual Ajuntament de Barcelona té en compte tres estratègies considerades fonamentals per a aconseguir-ho:

Per una banda es considera que existeix, dèbilment i amb amenaces, comunitat. Amb tot, la presència d'organitzacions i projectes col·lectius determina que un dels elements estratègics que es posen damunt la taula sigui emprendre accions amb l'objectiu de facilitar-ne l'enfortiment (tant de les mateixes organitzacions com dels projectes en què aquestes estan implicades). La clau de volta en aquest sentit és la manera com l'Administració pot facilitar aquest enfortiment perquè siguin els agents del territori els qui assumeixin el protagonisme i els sigui més senzill posar en marxa processos d'autoorganització.

“La nostra feina és fer que [l’AC] passi: no la fem nosaltres, la fan els altres. Nosaltres facilitem els processos d’auto-organització i els projectes col·lectius”

Òscar Rebollo

El fet d’assumir com a punt de partida que existeix una comunitat comporta que el rol que assumeix l’Administració no pot aturar-se en donar impuls a elements facilitadors. Més aviat la política pública ha de plantejar-se permanentment el repte de construir comunitat en els barris, el qual es contempla a partir de la recerca de potencialitats i de suports en els propis territoris. Els equipaments de proximitat i de política social s’entenen com a recursos que han de recolzar l’estratègia de construcció d’aquesta comunitat.

Aquests equipaments són entesos com a nodes de relació en tractar-se d’espais i de recursos a l’abast dels veïns i les veïnes dels barris. La qüestió de fons és, doncs, de quina manera aquests equipaments poden construir comunitat. Aprofitant la seva trajectòria i l’assentament consolidat al territori, cal incorporar en l’activitat quotidiana dels equipaments i serveis els elements reforçadors que acompanyin una política pública d’acció comunitària efectiva.

“És a dir, com [els equipaments de proximitat] poden propiciar formes d’organització col·lectiva, capacitats per a aquesta organització, projectes col·lectius, vincle social... tots aquests elements”

Òscar Rebollo

El debat gira a l’entorn de la manera de treballar amb les persones usuàries dels serveis o que participen habitualment en les activitats dels diferents equipaments per propiciar respostes col·lectives a les necessitats que la mateixa ciutadania verbalitza. Segons la perspectiva de l’AC, la manera òptima de fer-ho serà propiciant projectes col·lectius que donin resposta, de forma col·lectiva, a les diverses necessitats detectades. Treballar d’aquesta manera ha de garantir un altre dels aspectes fonamentals de l’AC: la sostenibilitat de la intervenció.

“Moltes vegades ens hem plantejat la sostenibilitat dels processos de transformació amb un focus únicament i exclusivament econòmic”

Òscar Rebollo

En la mesura que es multipliquen noves formes d’autoorganització s’assoleixen majors nivells de sostenibilitat en els mateixos processos endegats. Hi ha un aspecte cabdal que s’incorpora a través de les dinàmiques autoorganitzatives i que contribueix a dotar de major fermesa les iniciatives impulsades, i és que la construcció i l’enfortiment de vincles entre les persones i d’aquestes amb els projectes fa que les propostes guanyin robustesa i resultin menys vulnerables a les modificacions i les transformacions de les condicions de l’entorn més immediat en què es circumscriu.

L'AC és, doncs, en síntesi per a Òscar Rebollo, un tipus d'intervenció orientada per una triple intencionalitat:

1. Generar formes d'enfortiment (*empowerment*) col·lectiu, el qual té una dimensió política innegable
2. Millorar les condicions de vida de les persones i millorar-ne també les oportunitats de realització
3. Construir cohesió social sense renunciar a la diversitat (diversitat no uniformitzadora)

D'aquests elements se'n desprèn que:

"Entenem per acció comunitària projectes col·lectius construïts col·lectivament que donen respostes a necessitats que no són sempre, ni poden ser exclusivament, individuals. Han de ser col·lectives perquè volem millorar la cohesió social en una societat diversa, perquè volem generar processos d'empoderament i perquè volem oferir oportunitats de millora de les condicions de vida de la gent"

Òscar Rebollo

4. Taula d'experiències: 'L'acció social i comunitària des de les entitats als barris'

Un cop definit el marc en el que es du a terme l'acció comunitària (AC), resulta interessant concretar com es desenvolupa a partir d'experiències a la ciutat de Barcelona. La taula s'ha concebut per mostrar com l'articulació de l'AC als barris es construeix de forma dinàmica, heterogènia i des de diferents plantejaments. De fet,

aquesta taula mostra una multiplicitat de propostes que s'emmarquen dins de l'AC entesa com una participació col·lectiva, transformadora i de caràcter local.

Alguna de les experiències és de recent creació, com Guinardó Vol Espais, i d'altres tenen més de 30 anys de trajectòria, com l'Ateneu Popular 9 Barris. També n'hi ha que s'adrecen a un col·lectiu concret, com la Fundació Els Tres Turons en l'àmbit de la salut mental, i d'altres que treballen amb la ciutadania en general, com la Fundació Tot Raval. En conjunt aporten una mirada enriquidora i diversa de l'AC.

A la mateixa vegada, totes quatre experiències compten amb alguns denominadors comuns. El primer d'ells és posar de manifest el potencial transformador de l'acció comunitària des d'una articulació multiactor. Les associacions, entitats, equipaments i espais públics constitueixen, junt amb la ciutadania, una xarxa d'acció

col·lectiva. En aquest context, el rol de tercer sector és cabdal com a agent de canvi. El seu bagatge al llarg de les dècades així ho constata. Però, a la vegada, ha d'adaptar-se a noves formes de participació i d'acció.

Un altre element comú és la conceptualització de l'AC no només com una metodologia de treball, sinó com a part integrada en la cultura organitzativa. En aquest sentit pot esdevenir un posicionament ideològic o una manera de fer política. En qualsevol dels casos, es tracta d'un eix vertebrador a partir del qual es duen a terme accions.

Acció comunitària i salut mental

Fundació Els Tres Turons

La Fundació Els Tres Turons, ubicada al districte d'Horta-Guinardó, treballa des del 1985 per afavorir la inclusió social del col·lectiu de persones amb trastorn mental. Per això es va proposar des de l'inici l'acció comunitària (AC) com a estratègia d'integració. La fundació posa el focus en la relació amb la comunitat i el seu rol actiu dins d'aquesta. L'AC s'entén com un posicionament ideològic i s'aplica de forma transversal a totes les àrees de l'organització.

Entenent que l'AC ha de ser participada amb altres agents del territori, col·laboren amb diversos actors i espais, des dels equipaments cívic del districte fins als centres d'ensenyament, passant per associacions, empreses i altres entitats.

El seu punt de partida és que l'AC permet corresponsabilitzar el conjunt d'actors que intervenen de forma local amb els assumptes que afecten la comunitat. Això es produeix des de la bidireccionalitat. És a dir, la comunitat contribueix a la integració de les persones amb trastorn mental potenciant espais de participació, visibilitat i coneixença mútua. A la vegada, les

“L'acció comunitària és una manera d'estar en el territori”

Anna Tomàs

persones amb trastorn mental formen part de la comunitat tot participant en assumptes que afecten al barri. Es pot dir que passen de tenir un rol receptiu a exercir un paper actiu.

Això s'aconsegueix a través de projectes realitzats conjuntament, per exemple amb algunes escoles amb les quals cultiven horts. També amb els centres d'ensenyament de secundària quan els estudiants participen en projectes d'aprenentatge-servei adreçats als usuaris i les usuàries de la fundació.

La veritable integració s'aconsegueix participant com un actor dins el territori. Per això, l'activitat de la fundació té lloc sempre que és possible fora del centre, a espais quotidians com la biblioteca o el centre cívic.

“L'acció comunitària passa per treure la cartera de serveis del centre, de la institució, i cosir-los en el territori”

Anna Tomàs

Però la pràctica de l'AC no està exempta de dificultats. En aquest sentit, Anna Tomàs apunta a la rigidesa d'alguns mecanismes i procediments de les administracions que dificulten, i fins i tot penalitzen, les accions que surten dels espais d'integració formalment establerts. En aquest sentit, el tercer sector juga un rol cabdal a l'hora de conciliar la intervenció en el territori amb els procediments normativitzats.

Acció comunitària i treball en xarxa

Fundació Tot Raval

La Fundació Tot Raval és un espai participat per entitats d'àmbits diversos com són l'acció social, el món cultural i les organitzacions comercials. Hi col·laboren prop de 250 organitzacions.

“La fundació és un espai de construcció col·lectiva des de la lògica general de treballar per un territori socialment responsable”

Òscar Esteban

La fundació té un clar objectiu dinamitzador al barri del Raval i s'articula des del treball en grups i comissions on es desenvolupen diferents àrees, entre les quals destaca l'àmbit comunitari. La cerca de sinèrgies i el treball en xarxa formen part de la seva idiosincràsia.

La fundació aplega multiplicitat d'actors, des de centres oberts a escoles de música, associacions del barri, cooperatives, etc., i també grans equipaments culturals com el CCCB. Es tracta, doncs, d'un espai de trobada rellevant en la vida del barri, i també del conjunt de la ciutat.

La fundació cerca la construcció de xarxes en un context molt específic, el barri del Raval, que compta amb una alta densitat de població. Aquesta, a la vegada, és molt desigual, producte del procés de gentrificació que ha patit l'entorn en la darrera dècada.

En aquest escenari, el barri és un exemple de construcció d'espai comú que parteix d'una realitat complexa i diversa. I això, més que un desavantatge, es concep com una oportunitat que ofereix múltiples opcions de treballar col·lectivament per un territori.

Òscar Esteban apunta alguns reptes per avançar en el treball multiactor. D'una banda defugir dels egos per tal de ser capaços de coordinar-se per treballar cap a una mateixa direcció.

“Ens deixem de mirar el melic i ens mirem als ulls”

Òscar Esteban

L'altre repte passa per incrementar la participació, tant de la ciutadania individualment com d'organitzacions i col·lectius ubicats al barri. I, en aquest línia, també treballar perquè tots els agents puguin tenir el pes que els correspon.

El rol del tercer sector és imprescindible en tant que aporta una cultura organitzativa basada en la participació que pot facilitar eines i recursos a la resta d'agents.

La cultura com a eix articulador de l'acció comunitària

Ateneu Popular 9 Barris

L'Ateneu Popular 9 Barris és un centre socio-cultural ubicat entre els barris de Roquetes i Trinitat Nova que treballa segons el model de gestió comunitària. Va nèixer com un projecte d'apropació d'un espai per part dels veïns i les veïnes. Per gestionar el projecte actual l'any 1999 va nèixer l'associació Bidó de Nou Barris.

L'Ateneu concep la cultura com un espai col·lectiu, generador de vincle i d'intervenció pedagògica, en tant que es tracta d'una eina de presa de consciència i de desenvolupament de l'esperit crític. Treballa la integració socioeducativa d'infants i joves a través d'activitats culturals, principalment a través del circ.

L'acció comunitària s'entén com una acció política que posiciona les persones un un lloc diferent de l'acció, com a protagonistes del canvi. L'AC no es concep, per tant, com una línia de treball en el marc de quelcom més ampli.

[L'acció comunitària] “no és treballar pel barri, sinó el barri treballant”

Judit Font

L'Ateneu és un projecte i, alhora, un compromís on l'AC s'articula a tres nivells: els valors, com ara la democràcia i la transparència; els objectius que vol assolir i pels quals treballa, que te-

nen com a destinari la comunitat; i en tercer lloc els procediments amb els quals treballa per aconseguir les fites plantejades, com ara el model de governança interna o la generació d'espais de reflexió.

Judit Font afirma que l'AC té un gran sentit d'allò públic, partint de principis com l'empoderament de la ciutadania i l'acció col·lectiva. Per tant, el seu plantejament no es contraposa amb la gestió pública, sinó que ben al contrari pot i vol col·laborar amb aquesta. L'AC treballa explorant nous models de relació social, democràtics, horitzontals... que es poden emmarcar dins de l'economia social i solidària.

En paral·lel, l'AC apel·la al treball amb diferents actors i sota diferents paraigües. L'Ateneu participa en diferents espais del districte, com la xarxa Nou Barris Acull, i col·labora activament per encabir la cultura en diferents accions i activitats realitzades per diferents agents.

“L'acció comunitària és un aprenentatge de participació política i un espai on es guanya poder”

Judit Font

Pel que fa al rol del tercer sector, Judit Font considera que aquest ha d'adaptar-se als ritmes i tempos d'altres actors i generar dinàmiques amb vocació transformadora més enllà del mateix sector.

Acció comunitària i espais

Guinardó Vol Espais

Guinardó Vol Espais és un procés comunitari de recent creació que neix en el context del 15M i, en concret, de l'assemblea que es construeix al barri del Guinardó de la ciutat de Barcelona.

“Al barri trobem la necessitat d'un espai on persones i col·lectius conflueixin i es gestionin de manera horitzontal”

Jordi Ribas

Arràn del treball col·lectiu produït a les places i on participen tant ciutadania a títol individual com col·lectius i organitzacions de la societat civil, es planteja la necessitat de crear nous espais de participació al barri.

El treball organitzat en comissions i grups permet detectar un seguit de necessitats i preocupacions d'entorn que tenen com a confluència la necessitat d'un equipament, d'un espai físic, però també d'un espai de participació horitzontal i autoorganitzada. Així, Guinardó Vol Espais entén l'equipament com a punt de trobada per a persones i col·lectius del barri, un lloc on desenvolupar activitats socials i culturals des d'un funcionament autogestionat per les mateixes persones.

Guinardó Vol Espais està format per associacions, cooperatives, col·lectius i persones que volen generar espais d'articulació, vinculació i

coordinació entre multiplicitat d'actors. De fet, el seu treball al llarg del darrer any ha propiciat les condicions perquè neixin noves organitzacions.

Dins d'un projecte jove com aquest es vol concebre l'acció comunitària emmarcada en un laboratori local d'experiències i, per tant, com un lloc d'aprenentatge. El projecte s'inspira en la Xarxa d'Economia Social i en la Xarxa d'Espais Comunitaris, espais on compartir i créixer col·lectivament.

Per a Jordi Ribas, el rol del tercer sector en l'AC és clau i per això cal cercar espais de trobada, coordinació i creació compartida.

“Alguna cosa està passant a Guinardó Vol Espais que facilita el creixement asosiatiu”

Jordi Ribas

5. 'Impacte socioeconòmic i de drets de l'acció comunitària als barris', diàleg amb Montse Tohá i Anna Fernández

El diàleg, moderat per Pau Vidal, pretén aprofundir en elements clau de l'acció comunitària com ara l'impacte que genera.

Trajectòria

L'acció comunitària (AC), malgrat haver pres altres denominacions en temps passats, existeix des de fa dècades. L'estructura social i la seva evolució genera permanentment punts de fricció que deriven en problemàtiques socials a les quals cal oferir respostes col·lectives. Les entitats socials, en aquest sentit, han assumit des

del seu naixement en el nostre entorn la responsabilitat de contribuir a donar-hi resposta. Amb tot, cal fer esment de l'origen d'aquest tipus d'intervenció en els països d'Amèrica Llatina.

A Catalunya, les referències històriques situen les entitats d'acció social especialment en el punt de partida d'un primer treball realitzat des de la proximitat per atendre les necessitats bàsiques dels veïns i les veïnes del territori. En aquest sentit, la millora de les condicions de vida, especialment dels barris perifèrics i dels més desfavorits, es relaciona estretament

amb la tasca realitzada pel teixit associatiu en suport de les reivindicacions veïnals.

"Les entitats socials portem molts anys treballant el fet comunitari i ara s'ha de reivindicar"

Montse Tohà

L'adveniment de la democràcia a Espanya va suposar que les institucions públiques es responsabilitzessin de garantir determinats nivells de benestar, construint estructures i dissenyant serveis adreçats a aquesta finalitat. A partir d'aquell moment, el rol impulsor de la qualitat de vida i dels drets fonamentals de la ciutadania, que havia liderat fins aleshores el teixit associatiu, va començar a compartir escenari amb les accions desenvolupades per l'Administració. No obstant això, la tasca de les organitzacions socials va mantenir-se, en tant que l'Administració realitzava funcions diferents de les que realitzaven les entitats.

L'aspecte més rellevant en relació a la trajectòria de l'AC és l'evolució que han viscut els diferents formats que ha anat prenent aquest tipus d'intervenció, sempre des del sentit de la recerca de respostes col·lectives a problemes col·lectius.

"Anem buscant formats que persegueixin, en definitiva, la resolució col·lectiva de necessitats"

Anna Fernández

El que es posa de manifest, doncs, és que la capacitat d'innovació que és assenyalada sovint com a qualitat inherent del sector d'acció social ha permès adaptar una forma de fer i d'estar en el territori que ha sabut adequar-se al ritme amb què evolucionaven les mateixes comunitats, i crear nous formats que sabessin oferir respostes a les necessitats (noves i tradicionals també) de les persones.

Efecte transformador

L'esforç col·lectiu per a la transformació social és una recerca perpètua per a les entitats socials. És per aquest motiu que pot resultar una tasca especialment difícil provar de distingir les accions desenvolupades per les organitzacions dels efectes transformadors que aquestes puguin generar. Al capdavant, la tasca de les entitats es basa en un ventall de principis i valors prosocials majoritàriament compartits que, per sí mateixos, són transformadors.

"Ha de ser transformador de quina manera construïm comunitats i xarxes que siguin sostenibles més enllà del suport institucional. I que aquestes xarxes sentin que són útils perquè estan construint barri, construint societat... Han de ser actors protagonistes"

Anna Fernández

Fins i tot emprant estratègies d'intervenció diverses, es posa damunt la taula que els efectes de les accions endegades tenen repercussions positives en la comunitat. És el cas d'aquelles entitats que estan treballant, concretament, per a l'empoderament de persones, famílies i grups específics. Aquestes organitzacions comprenen que, com a resultat de la seva intervenció, les persones implicades en l'acció poden esdevenir agents actius de transformació comunitària

a través de la relació amb els altres i la convivència en l'espai públic.

Impacte socioeconòmic

Vivim en una societat en què la qüestió econòmica està al centre de moltes de les relacions que s'estableixen i això fa que l'impacte socioeconòmic que genera la tasca de les organitzacions socials hagi d'ésser valorat com a part indissoluble de la realitat en què s'emmarca.

Els projectes comunitaris es dissenyen i s'implementen amb la voluntat d'afavorir la integració i la cohesió social del màxim d'actors de la comunitat de referència. Una comunitat que s'entén des de la proximitat, en tant que les accions desenvolupades pel tercer sector social no són deslocalitzables. D'aquesta manera, l'impacte socioeconòmic acaba redundant en l'entorn proper.

"Pensem en allò que és bo per a les persones i les famílies, però també en allò que és integrador per a la comunitat"

Montse Tohá

Cal tenir present que el tercer sector social ofereix béns i serveis. La manera com aquests es produeixen no afavoreixen només la transformació social, sinó que deriven en un impacte socioeconòmic que és igualment transformador. I és que en l'AC és tan important el resultat final com la manera com aquest s'ha produït. A

més, és necessari destacar que el sector és un important agent generador d'ocupació, el que possibilita que pugui ser exemple de relacions i maneres de fer alternatives a les que es duen a terme en l'empresa privada.

Degut als efectes que produeix el mateix procés de generació de béns i serveis que es duu a terme en el sí de les organitzacions socials, és necessari que les entitats facin ús dels mecanismes que els permetin examinar les seves pràctiques i valorar fins a quin punt aquestes es troben en sintonia amb els principis que fonamenten les seves activitats i els objectius que persegueixen les seves intervencions.

"Des del moment que fixem l'objectiu de l'activitat econòmica situant les necessitats de les persones i el benestar comunitari en el centre, el primer que produïm és comunitat"

Anna Fernández

Aquest procediment, així com l'avaluació d'impacte de les intervencions realitzades, permetrà a les entitats no només conèixer-se a sí mateixes i obrir processos de reflexió interns, sinó també posar en valor la seva aportació socioeconòmica i millorar la seva visibilitat.

"Un dels problemes que tenim és que moltes vegades la societat desconeix que part de la nostra fortalesa i del nostre impacte, tant de transformació com econòmic, rau en com fem les coses"

Anna Fernández

Futur

En moments com l'actual, en què la ciutadania ha patit una regressió clara d'alguns dels seus drets adquirits, el tercer sector social reivindica la necessitat de recuperar el seu rol d'incidència política. Amb tot, en el debat al voltant del rol que ha d'assumir el tercer sector social en el futur proper es posa damunt la taula la necessitat de superar les distincions entre les entitats que dediquen especialment els seus esforços a fer incidència política i les que són pròpiament d'acció social. Hi ha consens a defensar que totes les organitzacions han d'ésser capaces de desenvolupar accions cap a una i altra direcció per tal d'enfortir el sector com a agent de transformació des d'un punt de vista més integrador.

"Hem de tornar a conquerir l'essència de l'acció comunitària: tornar a ajuntar-nos, cooperar, cocrear, col·laborar... per reclamar"

Montse Tohá

En aquest sentit, el treball en xarxa, malgrat present de vegades dificultats per a desenvolupar-se fruit de les diferents dinàmiques, sensibilitats

i ritmes propis de cada agent implicat en la mateixa relació, ha de poder esdevenir el paradigma de la col·laboració i la coproducció entre els diferents actors implicats en la transformació social d'un territori. La visió compartida vers la idea de societat desitjada ha de poder contribuir a la superació de les dificultats que rauen en el treball en xarxa i en la construcció d'una estratègia comuna que aproximi el resultat de les accions endegades a l'objectiu que persegueixen. Aquest fet reclama sovint la ruptura amb lògiques profundament arrelades i hàbits de treball establerts, ja que això pot conduir al sector a teixir relacions que ajudin a fer millors propostes i guanyar eficiència de cara a la comunitat.

Finalment, esdevé un interrogant que pot ser clau al voltant del paper del lideratge i del seu encaix dins la perspectiva de l'AC. La lògica multiactor i el reconeixement col·lectiu que defensa aquesta forma d'intervenció reclama necessàriament un debat que ajudi a replantejar i situar el/s lideratge/s en el sí dels processos comunitaris.

"Hem d'anar cap a que l'Administració cedeixi i que tots empenyem perquè, d'alguna manera, ens hem de replantejar la democràcia. Tots, fins i tots els que ja hi creiem i la practiquem, perquè avui adopta una forma molt passiva. Si aconseguim empoderar les persones, aquesta passivitat desapareix"

Montse Tohá

En tant que l'AC es reconeix en els projectes col·lectius construïts col·lectivament, els tipus de lideratges han d'ésser necessàriament diferents dels que són purament personalistes. La implicació de tots els agents en processos comunitaris i la concepció que la multiplicitat d'actors resulta una potencialitat és clau per impulsar, reforçar i acompanyar els processos amb aquestes característiques i fer-los sostenibles.

6. Debat obert

L'objectiu del debat obert és ampliar la conversa amb el públic assistent, tot motivant la diversitat de reflexions per tal d'enriquir allò que s'ha exposat. Per això en aquesta conversa coral s'han incorporat les persones participants en la taula d'experiències i s'ha convidat a la sala a expressar-se lliurement.

Com sembla lògic, moltes de les intervencions han apuntat cap a observacions, reflexions i idees surgides al llarg de la jornada. Per tant, ara no es tracta tant de generar un fil conductor de les intervencions com de recollir aquelles que han estat generadores de debat.

Amb tot, algunes idees que han quedat més clarament definides giren a l'entorn d'identificar les principals dificultats de l'AC per analitzar-les i buscar solucions. En aquesta línia, una de les principals dificultats de les que es parla és el temps comunitari. El fet que les agendes professionals dels treballadors i les treballadores (horari laboral) no coincideixi amb el temps comunitari (horari extralaboral) és una dificultat.

“És important conciliar els projectes amb la comunitat, en la comunitat i per a la comunitat”

Anna Tomàs

“Els problemes actuals no es poden resoldre amb les mateixes lògiques amb què es van crear, és feina de tots donar-li la volta a aquestes lògiques i donar solucions”

Jordi Ribas

“Cal situar les necessitats i el benestar comunitari en el centre de la nostra activitat”

Anna Fernández

“S'ha de redefinir el terme lideratge. L'acció social és comunitària i és política. Estem en un escenari més de representació que de deliberació. Hem de ser crítics.”

Públic

“Humilitat i generositat. De vegades les entitats ens creiem els ‘reis del mambo’ del tercer sector, importa més la pròpia marca que el bé de la comunitat. Hi ha un problema molt important amb el temps comunitari, que no coincideix amb el temps de treball de les entitats”

Públic

“És important saber quines són les funcions que duen a terme les empreses d’economia capitalista tradicional i de quina manera s’impliquen en els processos transformadors, ja que moltes podrien aportar eines i recursos necessaris per impulsar i contribuir a aquesta transformació social”

Públic

“El repte és com fem que la diversitat ens enriqueixi col·lectivament i com aconseguim una construcció comunitària, col·lectiva i compartida”

Pau Vidal

“Veïns i comerciants, així com els grans hotels, són els que detecten inclús abans que les entitats els problemes dels barris. Problemes que els afecten a ells directament i que, per tant, fan que la seva implicació en l’acció comunitària sigui rellevant”

Públic

“Hi ha un problema generacional, els joves necessiten uns patrons que no troben i els manca espai i temps. El temps suposa un problema per a la participació de les persones en l’acció comunitària”

Públic

“Cal apoderar persones, famílies i grups per apoderar la comunitat”

Montse Tohá

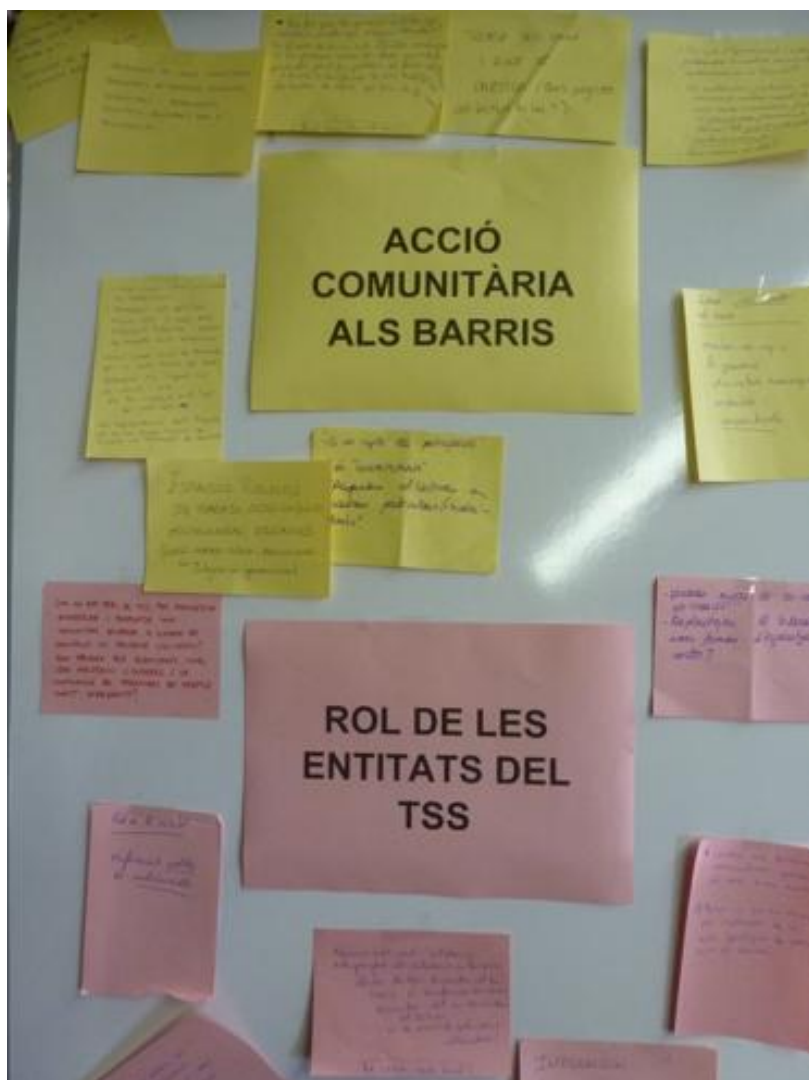
7. Dinàmica participativa

Objectius

Aquesta dinàmica ha tingut per objectius fomentar la participació més enllà dels moments de torn obert de paraula i copsar les principals idees sorgides a la jornada de forma col·lectiva

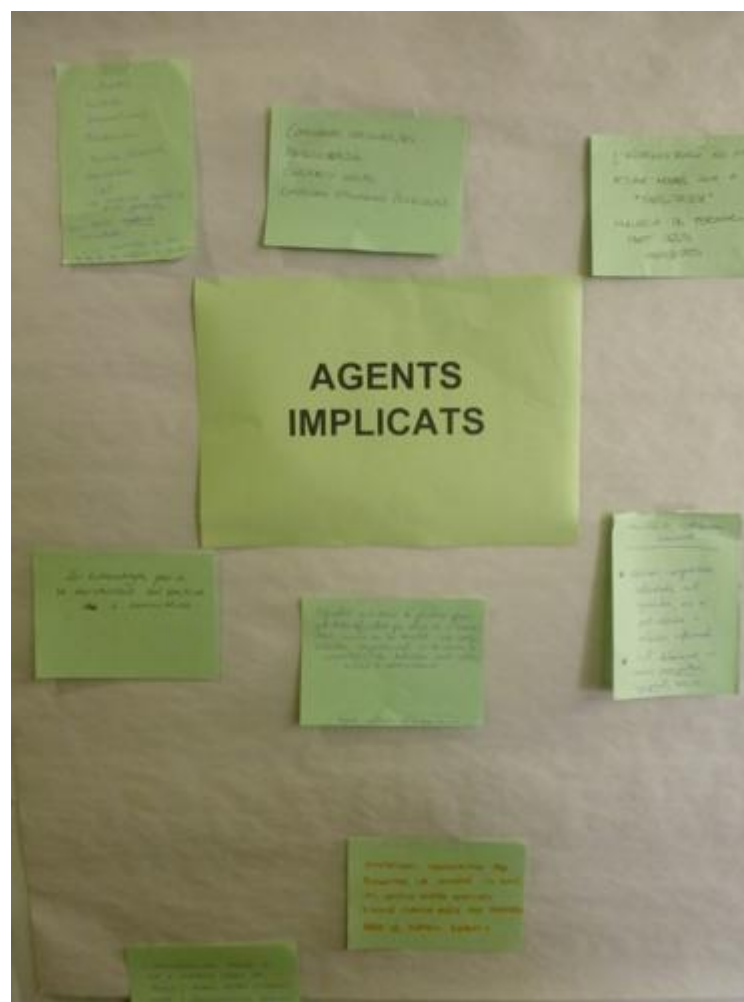
- Elements d'aportació de l'acció comunitària als barris
- Els agents implicats i el treball en xarxa
- El rol del tercer sector social en l'acció comunitària

2. Al final de la sessió es recullen les cartolines i s'organitzen en funció de la temàtica que aborden. Dins de la dinàmica participativa de cloenda es fa un resum de les idees més recurrents en cadascun dels eixos.

Metodologia

1. A l'inici de la jornada s'explica a les persones assistents que al llarg de la sessió poden escriure de forma sintètica a les cartolines idees que considerin cabdals en relació a:

Acció comunitària als barris

Un dels interrogants més recurrents que planteja l'AC es la manera com superar l'apatia que detecten moltes entitats socials en l'entorn en què es circumscriu la seva activitat. La lògica individualista imperant dificulta l'activació de sensibilitats i el sentiment de pertinença a una comunitat. Identificar els elements aglutinadors que poden conduir la ciutadania a mobilitzar-se per a la construcció i el desenvolupament d'un projecte col·lectiu és una passa imprescindible perquè l'AC resulti viable en un determinat barri.

De manera semblant, en la dinàmica es posa de manifest que la perspectiva de drets ha de fonamentar qualsevol intervenció pensada des de l'AC. Comprendre la ciutadania com a agents pro-actius i no pas com a subjectes passius facilita posar en valor les capacitats de les persones per a co-liderar propostes en favor d'una millora en la seva qualitat de vida.

Tot plegat planteja la necessitat d'elaborar millors accions de difusió i estratègies de comunicació que donin visibilitat a les iniciatives endegades i que puguin fomentar l'interès per a construir-ne de noves. L'AC en un territori determinat necessita conèixer i comprendre les seves particularitats amb la finalitat d'adequar les estratègies relacionals de l'entorn.

Rol de les entitats del Tercer Sector Social

Com s'ha apuntat en altres moments de la jornada es reivindica novament que el Tercer Sector Social ha de preservar el caràcter de proximitat que ha acompanyat, fins ara, les seves actuacions. En aquesta mateixa línia de pensament, s'emfasitza el paper del Tercer Sector Social com a agent impulsor dels espais de relació i de co-creació d'iniciatives i propostes transformadores.

No només això, sinó que hi ha consens que l'acció política forma part de l'AC de manera indissociable. Això comporta valorar també la capacitat d'incidència política del sector, el qual ha de situar-se al costat de la ciutadania, construint-hi una relació horitzontal, pensada en clau col·laborativa.

L'experiència adquirida durant dècades de treball directe als territoris han d'incitar una reflexió interna en el si de les entitats per tal d'ajudar-les a identificar els seus punts forts i també els seus punts febles. En la dinàmica apareix la reflexió que la humilitat i la generositat han d'acompanyar qualsevol acció realitzada i/o co-liderada pel Tercer Sector Social. És necessari que el sector, en aquest sentit, conegui i reconegui els projectes col·lectius que ja estan en marxa en un entorn determinat i que compregui en quin tipus de transformació aquests s'emmirallen.

Agents implicats

La lògica multi-actor que rau a la base de l'AC tal com s'ha plantejat en aquesta trobada planteja els problemes socials des d'una lògica que defensa que allò que afecta la societat avui difícilment pot resoldre's amb l'aplicació de receptes tradicionals.

Des d'aquesta perspectiva, la construcció de comunitat és pensada com un procés col·lectiu i que és compartit, on hi intervenen una multiplicitat d'agents socials, polítics i econòmics. Aquesta diversitat d'actors és considerada des de la seva riquesa d'aportació (capacitats, habilitats, recursos) i no en relació a la recerca d'una homogeneïtzació que fomenti l'uniformisme.

Els projectes construïts de manera col·lectiva han de fer gala dels principis de co-lideratge i cooperació, i també funcionar des d'òptiques horitzontals. Es tracta, en definitiva de canviar el prisma i substituir els valors competitius pels col·laboratius. Es recorda que l'AC és una manera d'estar present al territori, d'actuar i de compartir que reclama integrar tot tipus d'empreses, equipaments, associacions, grups i col·lectius per a assolir millores substancials en la qualitat de vida de la ciutadania.

L'Administració pública també ha de ser agent aglutinador en els processos endegats des de l'AC, formant part de l'acom-

panyament i oferint elements facilitadors de les diverses iniciatives. La idea de fons és que la lògica multi-actor porta implícita la consideració que qualsevol persona pot aportar quelcom positiu en la construcció d'un projecte col·lectiu que va més enllà de la suma de les parts en relació.

Aquesta fórmula d'intervenció reclama professionals compromesos amb els processos de canvi i especialment alineats amb la perspectiva de l'AC, ja que és una manera de fer que comporta la ruptura amb algunes de les dinàmiques amb les quals el sector ha estat acostumat a treballar durant molt de temps. Les organitzacions del Tercer Sector Social han de fer esforços concrets per a la generació de sinergies i la suma de complicitats, treballant especialment les relacions establertes.

En definitiva, la dinàmica participativa desemboca en una reafirmació consensuada de l'AC com a un dels eixos vertebradors de l'actuació de les entitats del Tercer Sector Social en el marc de la comprensió i l'extensió de la lògica d'intervenció multi-actor.

8. Reflexions finals i cloenda

La cloenda de la jornada, a càrrec de Laia Grabulosa, directora de La Confederació, i Jordi Gusi, gerent d'ECAS, va posar de manifest l'èxit de la mateixa en el sentit de donar resposta a la necessitat de generar un espai de debat a l'entorn de l'acció comunitària i el rol del tercer sector com a agent de canvi.

També es va posar de manifest la voluntat per part de totes dues entitats organitzadores de treballar plegades en la construcció d'espais de reflexió compartida sobre el sector i temàtiques com l'acció comunitària.

Annex

→ JORNADA

Acció comunitària als barris: agents implicats i rol del tercer sector social

13.01.2017 de 9 a 14 hores

Palau Macaya de l'Obra Social "la Caixa"
Passeig Sant Joan 108 | Barcelona

[#acciocomunitaria](#) [@ecasacciosocial](#) [@LaConfederacio](#)

PROGRAMA

09.00h → **Benvinguda** a càrrec de **Teresa Crespo** | [@teresa_crespo](#), presidenta d'ECAS; **Joan Segarra** | [@JoanSegarra67](#), president de la Confederació; i **Jordi Via**, comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària i Consum de l'Ajuntament de Barcelona | [@AltresEconomies](#)

09.20h → **Presentació** de la dinàmica participativa final i entrega de cartolines als assistents

09.30h → **Conferència marc 'Rellevància de l'acció comunitària als barris: una perspectiva multi-actor dels agents implicats'**, a càrrec d'**Óscar Rebollo**, director del Servei d'Acció Comunitària de la Gerència Drets de ciutadania, participació i transparència de l'Ajuntament de Barcelona
Torn obert de paraules

10.20h → **Taula Rodona 'L'acció social i comunitària des de les entitats als barris'**, moderada per **Montse Fernández** de l'Observatori del Tercer Sector. Amb intervencions de:

- **Anna Tomàs**, Fundació Els Tres Turons | [@Fundacio3Turons](#)
- **Òscar Esteban**, Fundació Tot Raval | [@TotRaval](#)
- **Judit Font**, Ateneu 9 Barris | [@ateneu9b](#)
- **Jordi Ribas**, Guinardó Vol Espais | [@jordiribas70](#)

11.20h → Pausa-cafè

11.45h → **Diàleg 'Impacte socioeconòmic i de drets de l'acció comunitària als barris'**, moderat per **Pau Vidal**, de l'Observatori del Tercer Sector. Amb intervencions de:

- **Anna Fernández**, Xarxa d'Economia Solidària | [@XES_cat](#)
- **Montse Tohà**, IReS | [@fundacioires](#)

12.30h → **Debat obert**: públic, ponents previs (conferència, taula i diàleg) i moderadors

13.30h → **Dinàmica participativa**. Identificació de les aportacions de l'acció comunitària amb cartolines de colors en un mural col·lectiu i **conclusions** a càrrec de **Pau Vidal** (OTS) | [@pauvidal_OTs](#)

13.50h → **Reflexions finals i cloenda** a càrrec de **Jordi Gusi** (ECAS) | [@jordigusi](#) i **Laia Grabulosa** (La Confederació) | [@LaConfederacio](#)

Organitzen:

Amb el suport de:

entitats
catalanes
d'acció
social

la**confederació**